

Samtal med Carl Bildt

Svensk Tidskrift: Har Din syn på politiken förändrats under den tid Du varit politiskt verksam?

Carl Bildt: Min syn på politikens möjligheter och uppgifter har förvisso förändrats. Jag har blivit mer medveten om den politiska maktens begränsningar. Både så tillvida att man med politik inte kan åstadkomma allt det man trodde på 1950-, 1960-talen och början på 1970-talet, men också så tillvida att en vidsträckt politisk maktutövning äventyras av väsentliga värden i samhället.

SvT: Men om man utgår från den synen, vad blir då politikens uppgift för Dig?

CB: Politiken har flera olika uppgifter. För det första har politiken uppgifter som är nationella och exklusiva, där det inte finns något alternativ till det som det politiska systemet har att göra. Det handlar t ex om att trygga den yttre säkerheten och att upprätthålla rättsordningen. Men politiken handlar också om att skapa så gynnsamma förutsättningar som möjligt för människornas och det fria samhällets utveckling.

SvT: Om Du skulle vilja jämföra denna Din syn på politikens uppgifter och möjligheter med den syn som Du tänker Dig socialdemokraterna har?

CB: Socialdemokrater ser inte den alldeles avgörande skillnaden mellan staten och samhället. Där vi ser politikens uppgift som att bli med statens hjälp skapa förutsättningar för det fria samhällets utveckling, vill socialisterna förstatliga samhället genom att staten övertar allt fler av

det fria samhällets – individernas och familjernas – uppgifter. Det är en central tes i det socialdemokratiska partiprogrammet att "allt fler av människornas behov skall tillgodoses genom kollektiva insatser".

För oss är skillnad mellan stat och samhälle avgörande för att kunna bevara och vidareutveckla vår fria samhällsordning. Men den skillnaden finns icke i socialistisk samhällsuppfattning.

SvT: Du och många andra hävdar ju att tilltron till de socialistiska idéerna har försvagats mycket starkt bland intellektuella i det västerländska samhället. Hur kan Du mot den bakgrunden förklara att socialdemokraterna i Sverige likväl fullföljer en politik som inte gör någon åtskillnad mellan stat och samhälle och som ställer den enskilda människan under en växande statlig kontroll?

CB: Socialdemokraterna är mer försiktiga i sin socialistiska retorik i dag än vad de var under 1970-talet. Ordet socialism verkar näst intill bannlyst i den socialdemokratiska vokabulären. Bara detta innebär ett erkännande av ett intellektuellt nederlag. De vet att den idé som de är inspirerade av icke längre är attraktiv. Då försöker de att förpacka sin politik på ett annorlunda sätt.

Men även om dessa omförpackningar tillfälligt kan vara framgångsrika, är det i stort sett samma politik de driver.

Socialismens misslyckande är uppenbart på tre olika områden.

För det första misslyckandet för den reellt existerande socialismen, dels i de socialistiska staterna, och dels i de stater i tredje världen som under de senaste de-

cennierna trots att socialismen var vägen till framgång. Socialismens misslyckande i de halv- eller helindustrialiserade samhällena har vi ju nu nästan t o m Michael Gorbachovs ord på. Och de socialistiska staterna i den tredje världen har nu funnit att planhushållning och kollektivisering i stället var vägen till fattigdom och förfall. Den har lett till fruktansvärda tragedier i framför allt Afrika, där ju socialismen bär ansvaret för sammanbrottet för bl a livsmedelsförsörjningen i stora områden.

För det andra det intellektuella misslyckandet för socialismen i Västeuropa. Debatten om Anders Ehnmarks bok om Machiavelli och makten under det senaste året har varit typisk för debatten i nästan hela Västeuropa. Socialismen har förlorat sin intellektuella lyskraft. Den ses i dag inte som lösningen på nya problem utan som ett problem som måste övervinnas.

Det tredje misslyckandet är det praktiska misslyckandet för Västeuropas socialdemokratiska partier. De står i dag politiskt svagare än någon gång under de senaste decennierna. I land efter land ser vi detta. Medan man på 1970-talet nästan tog för givet att regeringscheferna i större delen av Västeuropa skulle vara socialdemokrater eller socialister, vet vi nu att den alldeles överväldigande delen av det fria Europa styrs av regeringar ledda av moderata, konservativa eller kristdemokratiska regeringschefer.

SvT: Om vi fortsätter litet grann på tankarna i Anders Ehnmarks bok om Machiavelli, vad är det för konsekvenser som Du menar man kan dra av hans tankegångar?

CB: Det Anders Ehnmark säger är, att

socialismens löfte om befrielse leder till ofrihet. Och det gör han både med stöd av ett idéhistoriskt resonemang och med stöd av erfarenheterna under de senaste decenniernas europeiska utveckling. Icke minst utvecklingen i Polen i början på 1980-talet.

Detta är ju en slutsats som inte är sensationell för oss. Det har vi ju alltid hävdad. Men det är klart, att det blir annorlunda när personer som varit framträdande i den socialistiska vänstern efter ett decennium av sökande kommer till slutsatsen att de idéer som de företrätt är farliga eller kanske t o m i grunden felaktiga.

Det innebär att de socialistiska idéerna förlorat nästan all sin återstående intellektuella kraft. Det kommer att drabba socialdemokratin. Därför att en politisk rörelse kan inte existera utan såväl en förankring i vardagen som i en vision av ett annorlunda samhälle.

SvT: Men finns det ändå inte någon paradox i detta. Trots att socialismens misslyckanden är uppenbara och har fått så många grymma konsekvenser runt om i världen och trots problemen i den svenska välfärden, har de socialistiska idéerna likväl en glans av medmänsklighet omkring sig, som marknadsekonomins och borgerlighetens idéer saknar. De framstår, även för borgerliga personer, mer som ekonomiska och ekonomistiska. Hur förklarar Du det?

CB: Det beror kanske på att vår framtoning ibland har varit just för ekonomisk och ekonomistisk, för att nu använda Dina ord.

Det finns två möjliga förklaringar till de fenomen Du nämner.

Den ena är att socialdemokraterna haft tur med konjunkturerna. Det har gått bra. De hade förmånen att, med hjälp av ett orättvist valsystem och en föråldrad tvåkammarförfattning, regera under tillväxtdecennierna omedelbart efter kriget. Och när 1970-talskrisen obevekligen satte in, förlorade de regeringsmakten för att överta den just när Reagan-expansionen vände den internationella konjunkturen uppåt. Kjell-Olof Feldt brukar säga att de haft tur. Jag tänker inte säga emot honom på den punkten.

Den andra är att vi ibland har varit dåliga på den borgerliga sidan.

Jag tror kanske att förklaringen ligger i en kombination av dessa två faktorer. Socialdemokratins styrka i Sverige ligger till stor del i dess förmåga att skapa och vidmakthålla myter. Myten om Per Albin Hansson, myten om Tage Erlander och så småningom myten om Olof Palme. Och det betyder mycket.

Men styrkan ligger också i borgerlighetens svaghet. Vi har varit dåliga på att utveckla vår gemensamma vision av det samhälle som vi vill styra. Borgerligheten har under långa perioder varit ett ibland litet gnälligt kriorättande av socialdemokraterna. Man har ibland skapat bilden av att allt är OK om vi bara får en friskola här och ett privat alternativ där. Det är klart att den typen av politik snarare leder till en förstärkning än till en försvagning av den socialdemokratiska dominansen.

SvT: Har det inte också att göra med de skilda typer av visioner som socialdemokrater respektive borgerliga står för? Ligger det inte en svårighet i att visa en vision som bygger på att man vill begränsa statsmakten, medan det för socialdemo-

krater är lättare att skissera en utopi där allting skall ligga under den politiska maktens kontroll?

CB: Jag tror det var lättare för socialdemokraterna att lyfta fram sin utopi under 1950-, 1960- och första delen av 1970-talet. Men nu står vi i slutet av 1980-talet med blicken mot tvåtusendeskiftet och då tror jag att den typen av politik har förlorat sin förankring hos människorna. Det går inte att säga att lösningen på alla problem ligger i ökade kollektiva insatser. Den vägen har vi försökt, och funnit att den nu leder till ökade problem. Ökade kollektiva insatser löser sällan problem, men skapar nya.

Omsvängningen har kommit gradvis under 1970- och 1980-talen och socialdemokraterna har tvingats föra en försvarsstrid för sin gamla samhällsmodell. De har spelat på människors rädsla för det okända, motståndet mot förändringar och den inbyggda negativa konservatism som alltid finns. Men det är en försvarsstrid som är dömd att misslyckas.

SvT: På vilken grund menar Du då att man kan bygga en borgerlig vision. Jag tänker då inte bara på moderaternas möjligheter att hävda sig i den idépolitiska debatten utan den allmänna trovärdigheten kring en borgerlig vision. Vad är det för komponenter som måste ingå?

CB: Den visionen skall formas på liberal och konservativ grund.

Vi behöver bägge dessa idéströmningar. Min bild av samhällsutvecklingen under de kommande decennierna är en bild av mycket snabba förändringar och därmed ett behov av förankring för att vi

skall kunna möta denna förändring med bevarad trygghet. Därför behövs både liberalismens frihetslidelse och konservatismens ansvarstagande och trygghetskänsla. Sedan är det ett antal komponenter som är viktiga.

Friheten blir allt viktigare. Jag tror att frihetsdebatten kommer att fördjupas. Den kanske får litet andra förtecken än under slutet av 1970- och början av 1980-talet. Vi behöver ett förtecken av mer ansvarstagande över frihetsdebatten i framtiden. Individualismen är också en kraft som kommer att få ny styrka, om än även där med något andra förtecken. Det finns en önskan hos varje individ och familj att göra någonting själv, att markera sin egen identitet. Det är klart att detta verkar i riktning mot de värderingar vi företräder. Friheten och individualismen är allt viktigare.

SvT: Men, varför har människor så svårt att fatta tycke och intresse för denna den borgerliga visionen? Även många borgerliga människor känner ändå en viss tvekan inför den borgerliga politiken i ett större perspektiv – även om de står fast vid den i sina privata värderingar – och accepterar ofta den socialistiska problemformuleringen. Vad är det för någonting som saknas i borgerligheten?

CB: Styrkan och svagheten i den borgerliga visionen är att den inte är uteslutande politisk. Det ger den en stark förankring hos människorna, därför att deras verklighet är inte bara politisk. Samtidigt är det en svaghet därför att det inte leder till ett glödande politiskt engagemang på samma sätt som den socialistiska visionen, som föreställer sig att man med politik kan och måste åstadkomma allt. Men detta var mer av en svaghet förr när det fanns en starkare tro på politiska lösningar. Jag tror att det kommer att bli en styrka i framtiden.

SvT: Men beror inte denna svaghet också på att man inom borgerligheten har haft för liten tilltro till de ideal som inte har med politiken att göra, utan som har att göra just med värderingar och etik. Man kan kanske kalla dem de borgerliga dygderna och som är betydelsefulla för hur samhället i sin helhet fungerar?

CB: Jo, vi har haft en period både av sekularisering och av utslätning av normer och värderingar. Bakom detta har delvis legat tron att vetenskap och politik kan ersätta allt, ge svar på alla frågor och lösningar på alla problem. Nu börjar vi inse att så inte är fallet. Då ser vi en renässans

för de etiska frågorna, och det är mycket viktigt. Det är en förutsättning för den borgerliga visionen av ett fritt samhälle att vi har dessa normer och denna etik.

SvT: Finns det inte en risk för att människor visserligen revitaliserar den här typen av värden, men låter dem leva i den privata vardagen utan att ställa kravet på den politiska makten att den också skall utövas under respekt för normer och etik?

CB: Nej, jag tror inte att den risken är stor. Människor begär att politikerna skall leva efter samma värderingar som man själv lever efter. Det finns en moralisk reaktion mot oklarheter och bristande moral i det politiska spelet. Det har vi sett i diskussionen om pensionsskatten. Vi har också sett det i diskussionen om vapenaffärerna. Där ser vi, att de moraliska värderingarna får ökad betydelse också när det gäller bedömningen av politikernas handlande.

SvT: Det kan ju leda till att man antingen förkastar ett visst politiskt handlande, och väljer en ny politik, eller till att man privatiserar sig i större utsträckning och visar en ökad liknöjdhet mot det politiska systemet.

CB: Jag tror inte att man kommer att visa liknöjdhet mot det politiska systemet. I samhällsdebatten i början av 1980-talet, fanns en strömning som var närmast statsfientlig. Det var en reaktion mot den statsvurmmande politik som fördes under 1960- och 1970-talen när socialdemokratin gick åt vänster. Nu håller bilden på att bli mer nyansrik. Man inser både statens

centrala roll och det nödvändiga i statsmaktens begränsning. Man ser behovet av en stark men begränsad stat. Det innebär att man också ser nödvändigheten av det politiska arbetet på ett annat sätt än vad man gjorde i samhällsdebatten i början på 1980-talet.

SvT: Men är det ändå inte så, att vi i vårt samhälle ser rätt så mycket av, man kan kalla det alternativism, spira bland vanliga medborgare, utan att man för den skull ställer krav på de politiska förändringarna som egentligen är en förutsättning för att alternativismen skall kunna få ett genomslag. Jag tänker på olika typer av föräldrakooperativ när det gäller barnomsorg, det gäller en del av nyföretagandet, det gäller synen på friskolor. Det finns en slags alternativistisk rörelse i Sverige som har sin svaghet på grund av att den inte är en rörelse, men likväl ett slags tänkesätt som både borgerliga och socialdemokratiska väljare odlar.

CB: Denna "alternativism" – som egentligen är en sund huvudström – är ett utslag av just den fördjupade frihetslängtan. Att människor vill forma sitt liv efter sina egna förutsättningar och önskemål. Och eftersom vi individer är olika, med olika önskemål och inriktning, blir det olika val. Och då passar inte den likriktade modell som den socialdemokratiska välfärdsstaten tillhandahåller. Den "alternativism" du talar om är därför ett uttryck för en humanistisk inställning till politiken.

Detta föder krav på en förändrad politik, t ex familjepolitiken. I dag har vår familjepolitik den starkaste förankringen hos unga, aktiva och radikala människor.

De som vill göra någonting annorlunda – ofta aktiva människor med stark frihetslängtan och starkt eget ansvar.

SvT: Är det så att det finns ett utrymme för denna humanism i Sverige? Vi har inom ett antal olika områden en politisk utveckling som går i motsatt riktning. Jag tänker på rättsstatens urholkning och den offentliga sektorns tillväxt. Eller t ex debatten om dödsbegreppet. Det finns en viss materialistisk inriktning på allt politiskt skeende. Tror Du att det finns en risk för att vi i Sverige får en annan inriktning av vår humanistiska tradition än den som finns i Europa i övrigt?

CB: Sverige har gått längre i statstron än vad man har gjort i många andra länder. Det innebär att det humanistiska synsättet här kommer att ha litet svårare att bryta sig fram. Men också att reaktionen mot övertron till staten här kommer att bli starkare.

SvT: Men tror Du att det finns en risk för att vi får en annan idépolitisk utveckling än Europa i övrigt?

CB: Varje land utformas efter sina nationella förutsättningar. Men jag tror att vårt beroende av den europeiska idéströmningen, debatten och kulturtraditionen kommer att öka. Därmed blir vår roll i den europeiska utvecklingen mer betydelsefull. Den europeiska identiteten kommer att vara mer självklar än vad den är i dag.

SvT: Hur kommer Sveriges roll i Europa att se ut om 10–20 år?

CB: Vi kommer att vara mera integrerade på samhällslivets alla områden. Det gäller den industriella och ekonomiska utvecklingen. Men det gäller också den politiska utvecklingen.

Vi märker redan i dag hur politiska strömningar slår tvärs över nationsgränserna. Vi märker också hur kulturdebatten blir alltmer europeisk. Och då menar jag inte bara västeuropeisk utan genuint europeisk, där inte minst de centraleuropeiska perspektiven spelar en betydelsefull roll. Och sedan ser vi att lösningarna på många av de stora problemen vi står inför är europeiska. Det kan gälla luftföroreningarna, invandringpolitiken eller sysselsättningsutvecklingen.

SvT: Men kan vi vara med i detta Europa utan att vara medlemmar i EG, eller åtminstone någonting som är mycket nära det?

CB: Europa är inte bara EG. EG är den mest betydelsefulla västeuropeiska samarbetsinstitutionen. Därför måste samarbetet mellan Sverige och EG vara så nära, omfattande och varaktigt som möjligt. Men jag tycker inte att det är aktuellt nu att ta upp en diskussion om förändrade anslutningsformer till EG. Men om integrationen fortsätter kanske vi någon gång på 1990-talet kommer att ha anledning att föra en sådan diskussion. Men vår neutralitet innebär begränsningar. Vi kan aldrig delta i ett förpliktande utrikespolitiskt samarbete inom en begränsad krets av stater.

SvT: Om andra neutrala stater, eller alliansfria stater, söker medlemskap, tror Du att bilden av vad ett svenskt medlemskap skulle innebära då skulle förändras?

CB: Varje neutral stat för sin egen politik. Den irländska neutraliteten har t ex inte mycket med den svenska neutraliteten att göra. Men det är klart att t ex ett österrikiskt eller schweiziskt intresse för medlemskap kunde förändra förutsättningarna, om det grundläggande villkor jag nämnde inte rubbas. Det finns också ett annat perspektiv som är betydelsefullt, nämligen utvecklingen av öst-västrelationerna. I början på 1970-talet utmlade Sovjet EG som ett annex till Nato. Man vägrade t o m att erkänna EG. I dag söker Sovjetunionen aktivt relationer med EG. Samarbetet mellan SEV och EG blir en del av det vidare europeiska samarbetet, och är också en förändring.

SvT: Du sa att gränsen för medlemskap går vid ett förpliktande utrikespolitiskt samarbete inom en begränsad krets av stater. Är det inte korrektare att säga att gränsen går vid ett förpliktande militärpolitiskt samarbete inom en begränsad krets av stater?

CB: Nej. Neutralitetspolitiken har två viktiga delar. För det första, den militära alliansfriheten. Den förutsätter en stark oberoende försvarsförmåga. För det andra måste vi göra det klart att vi kommer att säkerställa vår utrikespolitiska handlingsfrihet i olika kris- och krigssituationer. Då kan vi inte delta i ett förpliktande utrikespolitiskt samarbete inom en begränsad krets av stater, för det innebär ju att vi accepterar att andra stater i krissituationer kan styra vårt utrikespolitiska agerande. Då förlorar neutraliteten sin trovärdighet.

SvT: Det Sverige, som Du alldeles nyss talade om, som spelar en central roll i Europa om en 10-20 år, är det ett Sverige som är rikare än dagens och i vilka avseenden kommer det att vara ett rikare samhälle?

CB: Det hoppas jag. Men det fordrar att vi förändrar den svenska politiken. Med den inriktning vi i dag har på den ekonomiska politiken, tror jag tyvärr att Sverige blir ett samhälle med allt större problem. Den s k tredje vägens ekonomiska politik har inte lyckats att lösa de grundläggande problemen.